

BRITT MOGÅRD:

Reflexioner om jämlikhet

I förra numret av Svensk Tidskrift tog docent Kurt Samuelsson upp frågan om vad ordet jämlikhet egentligen innebär. Att socialdemokraterna börjat använda det som slagord är ju väl bekant. Nu har de avgivit en rapport om jämlikhet. Omsatt i verkligheten skulle deras jämlikhet få negativa konsekvenser både för frihet och för människovärde. Fru Britt Mogård, ledamot av andra kammaren, har i denna debattartikel belyst några av dessa.

Den politiska debatten har sina modeord. Just nu är jämlikheten det allena rådande debattämnet, och begreppet knyts till snart sagt all mänsklig aktivitet — med ibland komisk effekt, såsom då SSU kräver avskaffande av 1:a klass på järnväg. En fortsättning på den tankelinjen måste ju bli en genomgång av all konsumtion utifrån jämlikhetsaspekten, med krav på avskaffande av oxfilé, Volvo Sport, färg-TV o s v.

Socialdemokraterna har, med kravet på jämlikhet som genomgående tema, gjort en ambitiös genomgång av olika samhällsområden och nyligen framlagt en första rapport. Det kan finnas skäl att begrunda om en sådan utgångspunkt är användbar som bas för praktisk politik. Önskedrömmen om det goda samhället, där alla är fria, alla är jämlikar, och där rättvisa råder delas ju av samtliga partier; i den riktningen strävar vi alla. Den politiska diskussionen gäller inte detta utan vilka vägar man vill gå för att närma sig detta mål. Är en ensidig inriktning på jämlikhet en framkomlig väg?

Begreppet jämlikhet är absolut och odelbart. Ett krav på ökad jämlikhet förutsätter att man har absolut jämlikhet som mål. I vilka avseenden kan vi tänka oss en sådan absolut jämlikhet?

Jämlikhet och ekonomi

Debatten har i hög grad koncentrerats till ekonomisk jämlikhet. Den absoluta jämlikheten på detta område måste innebära lika inkomster för alla oavsett

prestation samt ständig kontroll av medborgarnas handhavande av denna inkomst, så att inte förmögenhet och arvs-möjligheter uppstår. En sådan ordning framstår uppenbarligen inte som önskvärd ens av den mest renläriga socialist i vårt land. Slagordet jämlikhet är här således ihåligt och t o m farligt, eftersom det kan undanskymma den svåra konflikt som föreligger mellan friheten och jämlikheten, en konflikt som tvärtom bör dras fram i ljuset. Frasen "Först jämlikhet ger valfrihet" är ytterligt dubiös.

Det föreligger otvivelaktigt icke acceptabla inkomst- och förmögenhetsklyftor i vårt samhälle. Det framstår dock för mig som stötande att just socialdemokraterna nu under mottot Ökad jämlikhet observerar dessa klyftor. De har haft regeringsmakten i närmare fyra decennier — även om de nu vill påstå att de inte haft *bela* makten (Rapport om jämlikhet, s. 26), ett påstående som fyller en med förundran. Det går inte att med någon framgång hävda att de skulle ha varit ovetande om skillnaderna i inkomst mellan t ex statsråd och pensionärer eller om den stora gruppen lågavlönade (minst 160 000) inom kommunal och statlig sektor.

Det kan icke anses i sig anstötligt att inkomstskillnader föreligger. Orättvist framstår det först då icke relevanta faktorer konstituerar dessa skillnader. Lika väl som vi nu måste räkna in miljövärdena i beslutsunderlaget på olika områden, bör vi frigöra oss från traditionella

föreställningar och föra in faktorer som t ex hårt fysiskt eller psykiskt arbete, smutsig eller stressande arbetsmiljö i underlaget för all lönesättning. Den konstlade gränsdragningen mellan tjänstemän och arbetare är mogen att avskaffas. En lägsta acceptabel inkomstnivå bör garanteras genom t ex negativ skatt och vara föremål för ständig uppvärdering. En prioritering av detta i förhållande till andra angelägna uppgifter torde i dag vara oundviklig liksom en spridning av ägandet till så många som möjligt.

Att använda skattepolitiken som medel för att åstadkomma "jämlikhet" är olyckligt. Enligt min mening är det nödvändigt att betrakta skatterna som medborgarnas bidrag till gemensamma utgifter. Den progressiva skatten — för övrigt införd i Sverige av en moderat finansminister — skall garantera skatt efter förmåga. I demokratiska former bör vi besluta om samhällsutgifterna. Skatteskalorna kan naturligtvis sättas under diskussion och skärpas. Att däremot hävda att toppinkomsterna av rättviseskäl måste kraftigt beskäras, emedan endast i ett samhälle med små inkomstskillnader människor kommer att värdera varandra som jämlikar (Rapport om jämlikhet, s 37) förefaller mig vara en ytterligt pessimistisk tanke. Vilka jämlikhetsvärderingar håller man sig med i det socialdemokratiska partiet? Hindras utbildningsminister Palme av sin höga inkomst och textilarbeterskan Svensson av sin låga lön att uppfatta varandras lika människovärde?

På det ekonomiska området är rättvisa och solidaritet således en rimligare utgångspunkt än jämlikheten.

Jämlikhet och frihet

Även på andra områden såsom bostäder och arbetsmarknad är begreppet jämlikhet oanvändbart. Vilka faktorer skall vägas mot varandra då det gäller olika boendemiljöer eller arbeten? Här gäller det snarare att åstadkomma valfrihet, vilket då också måste inkludera att ekonomiska och andra hinder elimineras. En väl fungerande bostadsmarknad, där konsumenten har möjlighet att välja boendeform, bostadsstorlek och bostadsutformning men också frihet att avväga denna nyttighet mot andra är ännu långt utom räckhåll. Den målsättning för arbetsmarknadspolitik, som anges av den socialdemokratiska jämlikhetsgruppen, nämligen att ge den enskilde individen möjlighet till ett fritt och väl genomtänkt val av sysselsättning, torde vinna allmän anslutning, men kontrasterar starkt mot de problem som arbetskraften i t ex skogslänen ställts inför och fortsättningsvis kommer att ställas inför under den socialdemokratiska makt-epoken.

Absolut jämlikhet då det gäller utbildning kan måhända tolkas så att varje individ bör ha rätt till en utbildning som motsvarar hans förutsättningar och önskemål, oavsett bostadsort, social eller ekonomisk miljö, vilket är en målsättning en konservativ helhjärtat ansluter sig till. Den socialdemokratiska jämlik-

hetsfilosofin omfattar inte en sådan tanke. Det kan enligt denna filosofi inte tillåtas att "elever med olika bakgrund och skiftande förutsättningar får gå igenom kursen så snabbt de hinner och orkar; det skulle ytterligare öka klyftorna" (s 68). "Det kan antas att en helt fri utveckling skulle leda till att allt fler förlänger ungdomsutbildningen med ytterligare år av studier på universitetsnivå." En sådan utveckling "skulle få från jämlikhetssynpunkt negativa konsekvenser" (s 79). All ungdomsutbildning på mellanskolenivå måste "göras i viss utsträckning yrkesinriktad, alltså även de linjer som i dag förbereder för fortsatt utbildning" (s 80). Man har alltså här helt givit upp hoppet om att kunna åstadkomma en jämlikhetsvärdering av faktiskt existerande olikheter.

Jämlikhet och människovärde

Men det är här, på värderingsplanet, som begreppet jämlikhet är relevant. Det demokratiska samhällssystemet utgår från en jämlikhetssyn, ett lika människovärde. I en demokrati kan och skall samhället agera för att stimulera en jämlikhetsvärdering människor emellan, hur stora olikheter som än föreligger mellan olika individer, och för att möjliggöra ett individens inflytande över sin egen livssituation och medinflytande i samhället. Socialdemokraternas jämlikhetsresonemang och åtgärder tjänar som synes ofta inte detta syfte. I det alltmer komplicerade samhället har man försummat att urskilja de element som bör

bli föremål för politiska beslut, att informera och samråda: avståndet mellan medborgare och beslutsfattare har alltmer tilltagit. Byråkratiseringen medför en förödmjukande behandling av människor i underläge. Socialpolitiken exempelvis har genom lagar och förordningar gjorts så invecklad, att de man ville hjälpa i stor utsträckning kommit att förbli ovetande om de rättigheter som tillerkänts dem. Man har försvurit sig åt en rationaliserings- och effektivitetssidé, där människan och demokratin alltför ofta lämnats ur sikte. Kommun-sammanslagningarna är ett exempel.

De krav man här vill ställa om decentralisering, avbyråkratisering och ökat direktinflytande kan rubriceras som jämlikhetskrav; i Moderata samlingspartiet talar vi med mindre bokstäver och brukar hellre hålla oss till termen fördjupad demokrati.

Även om begreppet jämlikhet sålunda inte förefaller användbart utan det hellre borde handla om ökad solidaritet med eftersatta grupper och om fördjupad demokrati, demokrati i utveckling, är socialdemokraternas infallsvinkel inte ointressant. Med den har man satt strålkastaren på allvarliga brister i vårt samhälle, men samtidigt har man med kon-

centrationen på jämlikhetsaspekten förbisett eller funnit försumbara andra viktiga bedömningsgrunder, som i varje fall från konservativ utgångspunkt inte får nonchaleras. Socialism som ideologi prioriterar jämlikheten på frihetens bekostnad. Det är svårt att avgöra i hur hög grad den svenska socialdemokratin är beredd att i praktisk politik göra detta i dag; det tycks vara beroende av vilka reaktioner hos väljarkåren "de politiska känselspröten" kan inregistrera. Det finns en uppenbar risk att ett så oklart och känsloladdat begrepp som ökad jämlikhet kan frammana ett gensvar som möjliggör förändringar i socialistisk riktning, där frihet och demokrati kommer allvarligt i kläm.

I samhället krävs förvisso solidaritet mellan människor, vilket innebär mycket mera än bara rättvisa och "jämlikhet". Men den viktigaste politiska uppgiften i dag är inte att anpassa människorna till en alltmer centralistisk värld utan att skydda individen, gardera människans värde och värdighet i den ofrånkomliga centralistiska utvecklingen. För mig framstår en utveckling av demokratin som det viktigaste medlet härför.